

3. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

УДК 338.48:351.863

Рібун М. В.

ВПЛИВ ЗАГРОЗ НА ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Розглянуто основні підходи до поняття «економічна безпека підприємства» в сфері туристичної індустрії. Визначено поняття «загроза» та «ризик» туристичного підприємства. Проаналізовано наукові підходи до класифікації загроз в туристичному бізнесі. Запропоновано модель програми управління ризиками в туризмі.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, загроза, ризик, управління ризиками.

Ribun M.

THREATS INFLUENCE ON FORMING OF ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF TOURIST BUSINESS

Summary. The main approaches to the concept of "economic security" in the area of tourism industry are considered. The notion of "threat" and "risk" tourism enterprise are determined. The scientific approaches to the classification of threats in the tourism business are analysed in the article. The model of the program of management risks in tourism is formulated.

Keywords: economic security of enterprise, threat, risk, management of risks.

1. Вступ

Динамічність змін, у суспільстві та сучасному світі, змушують суспільство, науковців та практиків знаходити адекватні відповіді на нові виклики і загрози, шукати шляхи вирішення проблемних питань які виникають у галузях національної економіки.

Вітчизняна туристична галузь є однією з складових світового туристичного процесу, а її унікальна історико-культурна спадщина та різноманітність лікувально-рекреаційних ресурсів створюють сприятливі умови для задоволення культурно-пізнавальних, лікувально-оздоровчих, спортивних та духовних потреб туристів.

За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮН ВТО), у 2012 році Міжнародний туризм приніс світовій економіці 1,2 трлн. доларів. Туризм займає 9% світового ВВП, 8% експорту з менш розвинутих країн і охоплює 6% світової торгівлі. Крім того, кожне дванадцятье робоче місце у світі створене у галузі туризму [7].

Проте, соціально-політична та фінансово-економічна нестабільність, постійна боротьба за конкурентоспроможність на ринку активізують питання сталого розвитку туристичної галузі. З огляду на це, важливою проблемою є забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності у сфері туризму.

Необхідно відзначити, що в економічній літературі є чимало наукових праць, присвячених вивченню теоретичного і практичного аспекту загроз підприємницької діяльності. Цією проблемою займалися такі науковці, як

Н. Внукова, В. Василенко, В. Вітлінський, О. Ляшенко, О. Власюк, Т.Васильців, В. Франчук, Н. Підлужна, О. Грищенко, В. Попович, А. Мацова, М. Ковальова, М. Марінін, А. Белоногов, О. Грунін та інші.

Метою даної роботи є визначення сутності дефініцій «загроза» та «ризик» як дестабілізуючих чинників, що мають руйнівний вплив на систему економічної безпеки туристичних підприємств, аналіз наукових підходів до класифікації даних категорій, а також створення ефективної моделі управління ризиками в туризмі.

2. Основні елементи системи безпеки підприємства

В сучасних умовах господарювання вітчизняні підприємства туристичної індустрії зіткнулися з істотним зменшенням державної підтримки їх діяльності, в результаті чого виникає необхідність створення сприятливого середовища для безпечного розвитку галузі, адже стабільне функціонування будь-якого підприємства, зростання його економічного потенціалу залежить від наявності надійної системи економічної безпеки.

Забезпечення безпеки туристичного бізнесу стає стратегічним завданням як органів державної влади, так і самих суб'єктів туристичної діяльності, які в умовах жорсткої конкуренції докладають зусиль для підвищення якості туристичних послуг та формування ефективної системи економічної безпеки туристичного бізнесу.

Аналіз описаних в літературних джерелах трактувань поняття «економічна безпека підприємства» свідчить про те, що вони мають різні вихідні положення.

О. А. Грунін визначає економічну безпеку підприємства як «такий стан суб'єкта господарювання, у якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від наявних небезпек і загроз чи непередбачених обставин, в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику» [1].

Аналіз наукових підходів різних авторів до формування економічної безпеки підприємства дозволяє розглядати систему економічної безпеки підприємств в цілому і туристичних підприємств зокрема, як: [2]

Стійкість економіки відображає надійність її елементів, здатність витримувати внутрішні і зовнішні навантаження. Чим стійкіша економічна система, тим життєздатніша економіка, а відтак, і рівень її економічної безпеки буде вищим. Порушення пропорцій і зв'язків між різними компонентами системи призводить до її дестабілізації і є сигналом переходу економіки до небезпечного стану.

3. Економічні загрози для туристичного підприємства

Рівень економічної безпеки туристичного бізнесу напряму залежить від можливості уникати або протистояти потенційним і реальним загрозам, які постійно проявляються в туризмі, а також ефективно ліквідувати наслідки негативних дій внутрішнього і зовнішнього середовища. Таким чином, загроза – це потенційна або реальна дія, процес або явище, які здатні порушити стійкість, розвиток або ж припинити діяльність підприємства [3].

Автори по-різному підходять до класифікації загроз [4].

Василенко В. А. виділяє такі класифікаційні ознаки (рис. 1):

Рис. 1. Класифікація загроз економічній безпеці підприємства

Джерело: розроблено на основі [4]

- реалізацію і захист власних інтересів;
- можливість ефективного використання корпоративних ресурсів;
- стан наявності конкурентних переваг;
- власний захист проти економічних злочинів;
- стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Ймовірність появи загроз в підприємницькій діяльності туристичної індустрії особливо зростає в умовах нестабільного стану економіки.

Як свідчить практика, загрози в сфері туристичного бізнесу, спричинені відсутністю обґрунтованої концепції розвитку туристичного підприємства, погіршенням матеріально-технічної бази, недосконалістю туристичної інфраструктури, ін-

фляційними процесами в країні, невідповідністю між ціною і якістю туристичної послуги, недосконалістю законодавства, жорсткою регламентацією оформлення в'їзних документів для іноземних туристів, зміною споживчих переваг на туристичному ринку.

Аналіз ринкової ситуації, в контексті існуючих умов господарювання, дозволяє виділити основні загрози туристичній діяльності, які є дестабілізуючими чинниками для формування системи економічної безпеки в туризмі.

Однією з таких загроз з взаємовідносини представників туристичних підприємств з державою, основними проявами яких є корупція та незаконні дії, як з боку держави, так і зі сторони самих суб'єктів туристичної діяльності.

Другою не менш важливою проблемою є шахрайство, яке займає вагомe місце у кримінальній схемі вчинення злочинних діянь. З розвитком ринку туристичних послуг, збільшенням попиту на туристичні продукти і зростанням числа клієнтів, туристичний бізнес став дуже привабливим для різного роду авантюристів і шахраїв. У сфері як вітчизняного так і міжнародного туристичного бізнесу існує чимало шахрайських схем, де аферисти наживаються на недосвідчених громадянах.

Ще однією загрозою для туристичного бізнесу є відсутність інформаційних та аналітичних ресурсів для ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства [6]. Інформаційна складова економічної безпеки підприємства є однією з найголовніших в системі безпеки господарюючого суб'єкта. Адже в результаті зниження рівня таких параметрів інформаційних ресурсів, як конфіденційність, достовірність та цілісність, відбуватимуться збої у системі управління певними процесами, веденні фінансової документації, несанкціонованому доступі до персональних даних фізичних та юридичних осіб, погіршаться ділові відносини з партнерами, що в свою чергу призведе до зниження конкурентоздатності та втрати позитивного іміджу на ринку туристичних послуг. В цьому контексті доцільно створити ефективну модель «ділової розвідки» (конкурентної розвідки) з

метою отримання достовірних даних про стан бізнес-середовища, в якому функціонує туристичне підприємство, а також систематично проводити внутрішній аудит функціонування системи економічної безпеки підприємства, розробляти корпоративні стандарти для підвищення рівня економічної безпеки компанії.

Для створення ефективного механізму захисту економічної системи треба чітко з'ясувати, що саме загрожує економічній безпеці, де знаходиться джерело виникнення небезпеки, яким чином конкретні загрози впливають на стан економічних відносин.

На нашу думку, загроза—це дія дестабілізуючих суб'єктивних факторів, пов'язаних з порушенням законів та норм, цілісності процесів чи об'єктів, що можуть спричинити реальні збитки, які здатні викликати небезпеку для корпоративної системи.

Кількісним вираженням загрози виступає ризик [5]. Ризик в туристичній діяльності — це ймовірність того, що туристичний об'єкт зазнає збитків або витрат, якщо прийняте управлінське рішення не реалізується або в процесі прийняття рішення були допущені прорахунки. В процесі здійснення туристичної діяльності завжди існує ймовірність ризику, в результаті якого суб'єкти туристичного бізнесу можуть зазнати матеріальних і моральних збитків, збільшення незапланованих витрат, зменшення очікуваних доходів, зниження рівня попиту на туристичні послуги. У відносному вигляді ризик визначається як співвідношення суми можливих витрат до вартості основних і обігових фондів туристичного підприємства. Класифікація ризиків у туристичній діяльності представлена на рисунку 2.

Ризики туристичної галузі поділяють на внутрішні та зовнішні. Систему зовнішніх ризиків складають політичні ризики (часті зміни законодавства у сфері ліцензування та сертифікації туристичних послуг, нестабільна соціально-політична ситуація в країні, шахрайство); природо-кліматичні ризики, ризик відсутності попиту на деякі дорогі туристичні послуги (пов'язані з низькою платоспроможністю клієнтів), а також фінансові ризики (зокрема, це інфляційні та валютні ризики).

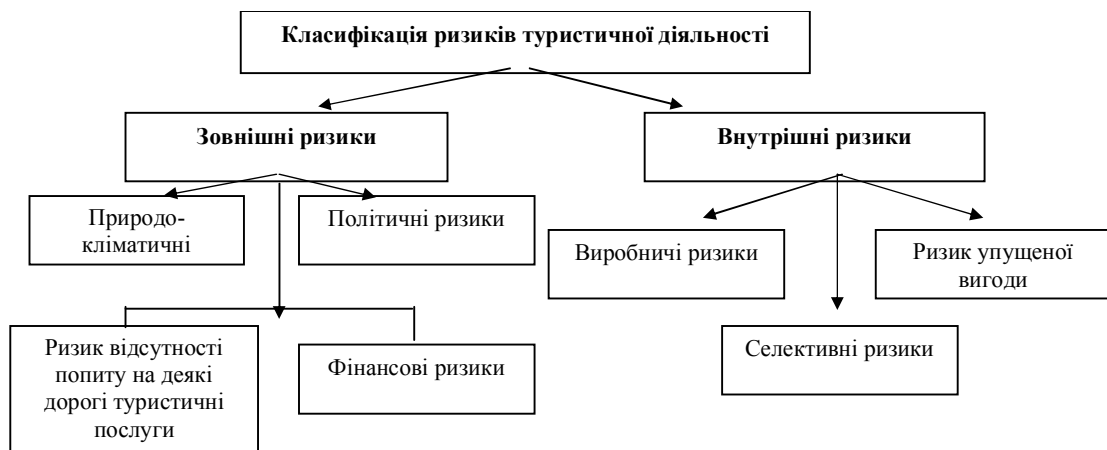

Рис.2. Класифікація ризиків, які впливають на результативність діяльності туристичних підприємств
Джерело: [1]

Внутрішні ризики виникають внаслідок недостатньо ефективної роботи самих туристичних підприємств. До внутрішніх ризиків належать: ризики невиконання власних зобов'язань, виробничі ризики, інформаційні ризики, кадрові ризики, ризик упущеної вигоди (полягає в тому, що туристичне підприємство зазнає матеріальних втрат через невиконання певних заходів, наприклад, страхування), селективні ризики (це ризики неправильного відбору видів і форм капіталовкладень) [1].

Таким чином, вплив внутрішніх і зовнішніх ризиків на обсяги та якість надання туристичних послуг, призводить до зростання витрат та зменшення чистого прибутку туристичних підприємств.

Окрім наведеної вище класифікації, ризики в туристичній діяльності поділяють ще за наслідками настання події [5]:

- допустимий (неістотний) ризик – ризик прийнятого рішення, внаслідок здійснення якого туристичному підприємству загрожує втрата прибутку. У межах даного ризику підприємницька діяльність зберігає свою економічну доцільність.

- критичний (істотний ризик) – дана зона ризику характеризується небезпекою втрат, які перевищують очікуваний прибуток, а також можуть призвести до втрати всіх коштів, вкладених у туристичний проект.

- катастрофічний (загрозливий) ризик – ризик прийнятого рішення, в результаті якого виникає неплатоспроможність туристичного підприємства. Також до даної групи ризиків належить будь-який ризик, пов'язаний з небезпекою для життя людей.

Практика показує, що дуже часто нерациональне використання власних і запозичених коштів стає загрозою підприємницької діяльності в туристичній сфері. Адже, з одного боку залучення позикового капіталу, дає змогу збільшувати обсяги реалізації туристичних послуг, впроваджувати інноваційні напрямки розвитку галузі, а з іншого – нерациональне співвідношення між позиковими і власними коштами може стати джерелом фінансової нестабільності.

4. Модель управління ризиками туристичного підприємства

Проаналізувавши загрози як дестабілізуючі чинники для економічної безпеки туристичного бізнесу, стає очевидною необхідність розробки і впровадження стратегії ефективного управління ризиками в туристичній сфері. Стратегічна програма повинна базуватися на мінімізації негативних наслідків від ризикових подій, обґрунтованому аналізі внутрішніх і зовнішніх ризиків, плануванні заходів щодо зниження ризиків, раціональному визначенні форм їх фінансування.

Управління ризиками – це процес, який пов'язаний з ідентифікацією, аналізом ризиків та прийняттям рішень, максимізацією позитивних і мінімізацією негативних наслідків настання ризикових подій [5].

Аналізуючи науковий підхід до формування економічної безпеки і класифікації ризиків туристичних підприємств, можна побудувати модель управління ризиками підприємницької діяльності в туризмі (рис. 3).

Першочерговим завданням у запропонованій моделі є виявлення потенційних і реальних ризиків у діяльності туристичних підприємств. Наступним етапом є з'ясування причин ризику, а також аналіз та ідентифікація існуючих ризиків. Проаналізувавши внутрішні та зовнішні причини ризику, необхідно визначити форми його впливу на діяльність підприємства і на споживачів туристичних послуг. Ключовим моментом є вибір і реалізація стратегії щодо мінімізації ризиків та відновлення нормального функціонування туристичного підприємства.

Реалізація прийнятих рішень здійснюється за допомогою впровадження практичних методів та інструментів організації управління ризиками. Дані методи повинні включати наступні напрями роботи:

- виділення основних функцій і завдань системи управління ризиками;

- раціональне співвідношення всіх елементів системи управління ризиками (розподіл завдань за рівнями управління, формування підрозділів з управління ризиками);

- формування інформаційного поля і технічна підтримка управління ризиками;

- планування конкретних заходів щодо зниження рівня ризиків, а також визначення форм їхнього фінансування.

Отже, запропонована модель управління ризиками в туризмі сприятиме постійному контролю за рівнем ризику в туристичній діяльності, забезпечуватиме стабільне функціонування суб'єкта підприємницької діяльності, буде гарантом конкурентоспроможності підприємства на ринку туристичних послуг.

5. Висновки

Безпека підприємств туристичного бізнесу є важливою умовою для досягнення стійкого розвитку, стабільності та здатності протистояти мінливим ситуаціям на ринку. Створення комплексної системи економічної безпеки в туризмі залишається актуальною проблемою і вимагає подальшого дослідження, оскільки туризм є складною соціально-економічною системою, якій притаманні певні особливості, характерні лише для даного виду бізнесу.

Для підвищення рівня безпеки в сфері туризму насамперед обов'язковим є своєчасний облік та можливість ліквідації ризиків, розробка механізму управління безпекою галузі в цілому та суб'єктів туристичного бізнесу зокрема, аналіз загроз внутрішнього та зовнішнього середовища, а також формування системи заходів державної підтримки туристичних підприємств.

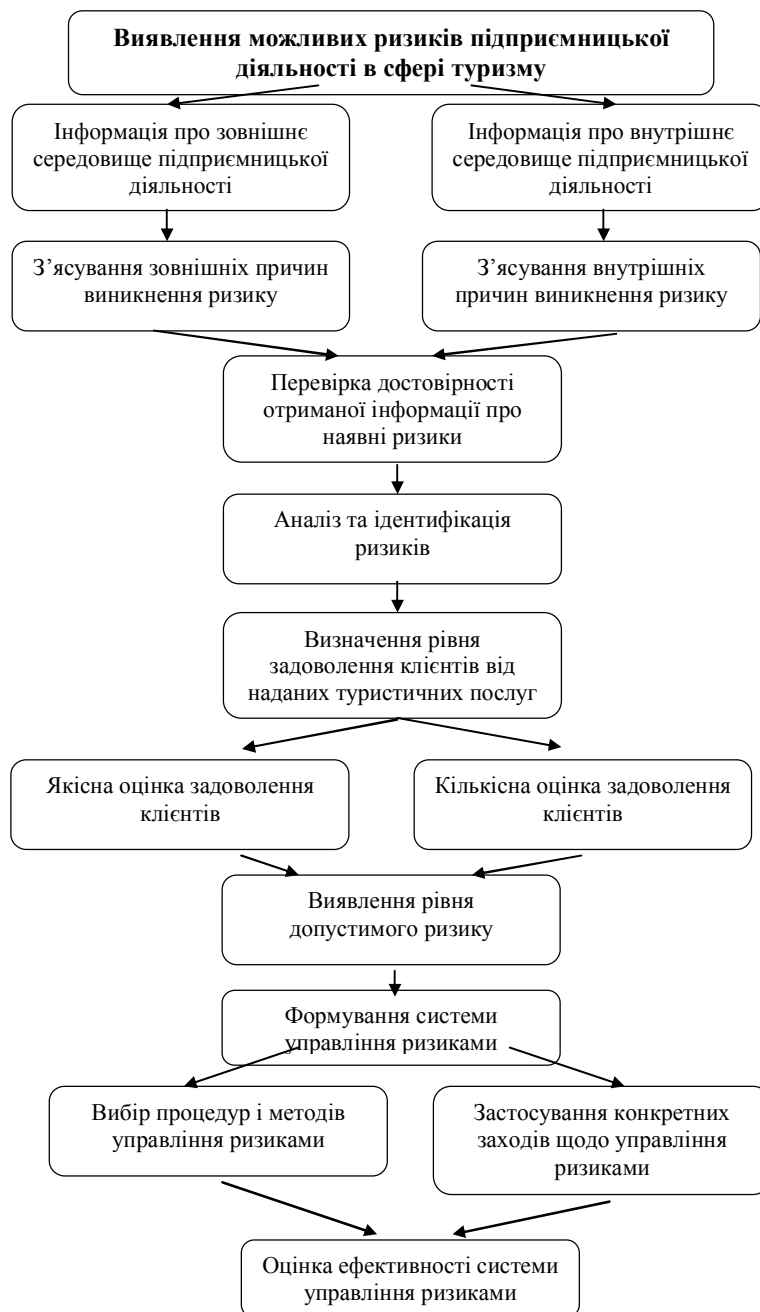

Рис. 3. Модель управління ризиками підприємницької діяльності в туризмі

Джерело: розроблено на основі [1]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мацова А. С. Экономическая безопасность в управлении рисками туристических предприятий / А. С. Мацова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Сер. Экономика и управление. – Симферополь. – 2009. – Т. 22(61), №2. – С. 201-211 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sneconmanag.cri-mea.edu/arhiv/2009/uch_22_2e/201-210.pdf
2. Маринин М. М. Туристские формальности и безопасность в туризме. / Маринин М. М. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 144 с.
3. Белоногов А. Г. Методологические подходы к разработке доктрины экономической безопасности сферы туризма : препринт / А. Г. Белоногов. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2010.
4. Василенко В. А. Жизненный цикл и угрозы безопасности устойчивого развития организации / В. А. Василенко, Я. А. Белоуценко // Экономика Крыма. – 2008. – № 22. – С.41-44.
5. Грицюк М.А. Економічна безпека підприємницької діяльності в туристичній галузі / М. А. Грицюк // Вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2013. – Вип. 23.8. – С.184-200.
6. Коробчинський О. Л. Актуальні питання функціонування системи економічної безпеки підприємства в сучасних умовах / О. Л. Коробчинський // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vzuk/2008_18/tom_4/87_93.pdf.
7. Білоус С. Сучасний стан туристичної індустрії Львівської області / С. Білоус // Матеріали VII міжнародної конференції «Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід». – С. 55-60.